

GRID

Intern faglig debat på Kunstakademiets Arkitektskole, Afd 6

Einig zu sein ist göttlich und gut; woher ist die Sucht denn
Unter den Menschen, daß nur Eines und Einer nur sei?
HÖLDERLIN

N° 86 december 2008

“At tænke med Kants, Husserls, Heideggers, Merleau-Pontys og Sloterdijks rumbegreber”

Steen Nepper Larsen

Følgesedler til foredrag på Afd. 6, Arkitektskolen i Kbh., d. 12. dec. 2008

0. Hvorfor overhovedet filosofere over rummet som arkitektstuderende?

”Rummets problem har, på den ene side, ikke kunnet sættes til side som ren subjektiv anskuelsesform eller som rent kulturelt produkt... På den anden side har det været mindst lige så vanskeligt at reducere rummet til objektivt faktum, der fyldes med betydning af en analytisk proces.../ Hvordan kan en rummets fænomenalitet forenes med en rummets fænomenologi?”

A. Michelsen & F. Stjernfelt (red.): *Rum og Fænomenologi*, Kbh. 2000, s.6

“Phenomenology is a philosophy for which the world is always ‘already there’ before reflection begins – as an inalienable presence; and all its efforts are concentrated upon reaching a direct and primitive contact with the world, and endowing that contact with a philosophical status.”

M. Merleau-Ponty: *Phenomenology of Perception*, 1945
(Quote from Casey, op. cit., p.238)

”Rummet er, hvor spørgsmålet ‘hvor?’ møder et indlysende svar.”

”Sjælens oprindelige rum er legemet, og dette er ophav til enhver anden rumlighed.”

”Jeg ser ikke rummet udefra som en ydre skal, men jeg oplever det indefra og omslutes af det. Alt i alt er verden ikke foran mig, men omkring mig.”

Maurice Merleau-Ponty: *Maleren og filosofen*, Kbh. 1970 (opr.

L'oeil et l'esprit, Paris 1960), s.35, 38 & 41

”Die Philosophie ist eigentlich Heimweh.
Ein Trieb überall zuhause zu sein“

Martin **Heidegger** i filmen

”Der Zauberer von Messkirch”

Jedes Ding ist, gleichsam, in einem Raume möglicher Sachverhalte. Diesen Raum kann ich mich leer denken, nicht aber das Ding ohne den Raum“

Ludwig **Wittgenstein**: *Tractatus logico-philosophicus*,
1922, paragraf 2.013

Arkitekten konstruerer rum og *er i* rum. Arkitektens sprog strukturerer rum, og arkitektens praksis er rumforandrende. Ikke mindst derfor må der stiller skarpt på rumbegrebets idéhistorie, søge *et mangfoldighedens sprog*. Det må formå at forfølge, undersøge og begrebsliggøre de såre forskellige rumopfattelser, vi inkarnerer, lever med og indånder betydninger igennem. Alle samfund har et *mellemværende* med rum som udstrækning, fordi de alle er placeret i rummet – rummet som de fremstiller og som fremstiller (sig igennem) dem.

At være er at være et sted; ikke at være alle steder på én gang. Vi kan ikke bo alle steder på én gang. Vi er situeret og inkarneret ét sted ad gangen på trods af nettet, mobilen og de oversøiske investeringer. Vi fødes ét sted & dør ét sted – se også Safranski nedenfor, pkt. 9: s.18-19.

”Bygningen indskriver kroppen i rummet og sætter derved en anden krop:
bygningkroppen.”

Peter **Bjerrum** i *Contour*, febr.2003: ”Mellem jord og himmel. Noter til Mies van der Rohes 'universal space'”

1. Idéhistoriske skitser & arkitekt(ur)ens ydelser

Nogle af de større og privilegerede stationer på rejsen kan være: antikkens kosmos; polis' og venskabets rum; de hellige steder (Rom, Jerusalem, Mekka; Ganges etc.); den middelalderlige geocentrisme med fikserede hvælvinger – udspændt mellem himmel og helvede (Sloterdijk, Blumenberg) ; flade og runde rum; konkrete rum og abstrakte rum; Kopernikus, Gallilei og Kepler; det perspektiviske renæssance-rum (Descartes); de kartografiske rum; det mekaniske verdensbillede med absolutte og adskilte kategorier for tid og rum (Newton); det geometriske og koncist målelige rum; den heliocentriske rationalisme med et transcendentalt subjekt (Kant) i et uendeligt rum; byens og nationens rum; opdagelsesrejsernes og imperialismens rum; Einstein og relativiteterne; fra sø- og tog- til rumrejser; det asfalterede, trafikerede og gennemplanlagte rum; ”junk-space”; den radikale modernitets afkobling af tid og rum; de virtuelle rum, de kognitive rum og de accellererende netværk; genopskrivningen af det kropsfænomenologiske rumbegreb (Husserl, Heidegger, Merleau-Ponty); jagten på stedernes ånd...og på rum uden larm, mennesker, anmassende tilbud og dårlig luft.

Begrebet rum er *familiebeslægtet* med - og glider ind og ud af møder og *betydningsfællesskaber* med - ord som: sfære, kosmos, univers, verden, væren, væsen, virkelighed, himmel, helvede, natur, physis, jord, agora, forum, polis, res publica, offentlig/privat, fæled/ejet(i besiddelse), møde, tingsted, passage, liv, ressource, hjem, Heimat, nation, gård, mark, grænse, skal, horisont, (liv)moder, køn/vagina, globus, planet, hvælving, essens/konstruktion, i-sig-selv/for-os, form/indhold, ”wasteland”, landskab, topos, topografi, chora, kartografi, sted, space & place, spatialisering, rummelighed, geometri, perspektiv, akse/akser, fortætning, niveau, koordinat(er), dimensionalitet(er), punkt, dybde, højde, bredde, omrids, linie, figur, flade, plan, firkant, cirkel, kugle, kasse, beholder, stasis, ”res extensa”, afgrænsning, tilhørsforhold, det arkimediske punkt, oprindelse, Ursprung, billede, orientering, forankring, afstand, fold, kurve, bøjning, hemmelighed, hvor, grid, net, plan, udkast, at være kastet (”Geworfenheit”),

inde(ni)/ude(nfor), foran/bagved, op/ned, hér/dér, opstigning/fortabelse, frem/tilbage, åbne/lukke, synlig/usynlig, skjult/uskjult, lys/mørke, skabt/skabende, nær(hed)/fjern(hed), flade/dybde, kondition/konditionerende, erobret/tabt, struktureret/ustruktureret, opdaget/uopdaget, beskrevet/ubeskrevet, goldt/frugtbart, adskille/forene, beboet/ubeboet, endeligt/uendeligt, varigt/forsvindende, tomt/fyldt, kendt/ukendt, endeligt/uendeligt, tilbagevenden/exodus, eksil, nomadisme, agorafobi m.v.

Mennesket er både dynamisk og bofast.. København er således ikke bare en ansamling af huse og veje, men også en følelsestilstand og en stemning. Holmen, vil mange mene, har mere ånd end en ansamling billigt elementbyggeri, og Kgs. Nytorv bliver ikke uden sværds slag lavet til parkeringsanlæg. Byen er både enestående & dyrebar og dens erindringer på én gang til stede i sproget og sprogløse. Vores gøremål er organiserede i fysiske, mentale og virtuelle rum.

Mennesket er en sfærebyggende eksistens. Mennesket lægger en hinde omkring det sociale, og investerer sig selv i rum, der er mere end og ikke kan reduceres til neutrale, geometriske konstrukter. Vi prøver at skaffe os tag over hovedet i det uendelige kosmos. Vi skænker betydning til de rum, vi bebor og bevæger os igennem. Rummene åbnes med kroppen og med sproget. Mellem jord og himmel bygger vi vore hjem og arbejdspladser. Her udfolder identiteten sig som et evindeligt mellemværende mellem det vi er, og det vi kan blive. Vi søger at holde hus med os selv, men er også åbne for og udleveret til de andres magt- og anerkendelsesspil.

Vi bliver aldrig færdige med os selv og kan ikke fastnagles med ét navn. Udspændt mellem en evig anerkendelsesjagt og mangfoldige forsøg på selvudfoldelse lever det moderne menneske. Med en paradoks formulering er vi forankret i permanent forandring i de rum, vi befolker og forandrer. Måske kan der tales om en *rummenes dialektik*: de ændrer os & vi ændrer (på) dem. Det ved enhver krigsfører, en hengiven husejer, ethvert barn med eget kommende værelse og enhver indendørsarkitekt.

„Et rum er fire meter langt og så er der tom luft i det.“

Min datter **Clara** på 9 år, marts 2002, før.. ZZZZZZZzzzzz

* I er medkonstruktør af de sociale rum, vi skal leve i, glædes og irriteres over. I bærer – & kan og skal slet ikke forsøge at undgå dette: The Architect constructs space and *is* in space. His/her language structures space, and his/her practice changes space. The efforts of the architect get incarnated in space. Architecture is in principle loaded with certainty: The relations in space get transformed when we build something (new grids, cuts, encapsulations, lines, meeting points, new divisions between inside and outside, new borders, thresholds). The challenge is: How to let space achieve an abundance of architectural meaning and quality?

2. Hvor skal rummet tænkes fra?

Idéhistorisk kan der mindst tænkes ud fra: (1) Gud(erne), (2) Big-Bang, (3) Geometrien, (4) Politikken (magten over territorierne & globen), (5) Begivenheden, (6) Bevidstheden, (7) Kroppen, (8) Sproget.

- Sammenhængen mellem den sociale praksis, kroppen og sproget
- En fokusering på proportioneringen af den menneskelige rumopfattelse (og dermed af arkitekturen) ud fra kroppens proportioner (og erfaringen; barndommens rum; livmoderen; hulerne; de farlige dyr..)
- Den præmis, at vores rum-opfattelse ville tage sig helt anderledes ud, hvis øjnene sad i nakken; hvis vi kunne leve i 2000 år; hvis vore bevidstheder og hjerner ikke var inkarnerede; hvis vi ikke var endelige, skrøbelige, dødelige, taktile, kønnede og begærslystne: Vi er de upassende eksistenser, for hvem det gælder, at rum-opfattelsen ændrer sig i takt med det levede liv(s hastighed)
- En vis afstandtagen til den kraftfulde, men kvalitetsløse geometri og det tomme rum i Vesterlandet
- En tagen med i betragtning, at de teknologier, vi skyder ind i mellem os og stoffet & mellem os og rummet ændrer vores opfattelse af os selv og verden (intet fremskridt uden tab – iflg. Virilio: Når vi "får" elevatoren mister vi trappen ("negativt") & når den blinde eller den cyklende sanser og danner rum med hhv. sin hvide stok og sin cykels yderst dækkontakt med underlaget ("positivt"))
- En forpligtelse til på én gang at være sansenær (enkeltansnings-specifik, men også syn-kin-æstetisk)

og uendeligt optaget af den begrebslige fantasi og optaget af og udfoldende modet til at skabe nye begreber om/i rummet (de leksikale take-off's – tilknytning; Go West; ressource, rydning...)

- En ontologisk besindelse på, hvorledes den menneskelige væren altid-allerede er en investeret, engageret og vital væren i rum (eks.: vi kan bo & derfor bygge & derfor være i rum)
- En vis organicistisk, vitalistisk og rhizomatisk forestilling om, hvordan rum kreeres før-refleksivt, immanentisk og "naturligt" ("I begyndelsen var bevægelsen..." – fra BigBang til kærlighed; fra opdagelsesrejsen til krigen; fra spædbarnet til de første skridt...)
- En samtidig flerhed af usamtidige rum-opfattelser (et polymorft vokabular)
- En blanding af "ren" rum-filosofi, idéhistorisk begrebs-kraft og social & historisk praksis
- En vedvarende undersøgelse af de perspektiver på rummet, som vi på én gang lever af/med/i og tænker i kraft af ("mental image schematas")
- En ulyst til at reducere rummet til tid – eller blot at besynges dets evt. forsvinden til fordel for "kontaktløs interaktion" (Thau), stedernes forsvinden, ødelæggelsen eller koloniseringen af de potentielle, frie rum for menneskelig interaktion
- En viden om, at rummet ændrer størrelse og karakter i takt med tidens hastighed (og med de kapitalistiske transaktioner, Internettet og menneskemylderets globale strømmen)
- En besindelse på at der altid udfoldes magt i og over rum (disciplinering, kontrol, regimering). Geopolitik mellem territorialisering, deterritorialisering og reterritorialisering
- En vision om at værne om rummet (ikke mindst stedet (E.S. Casey, Thau: at sikre os "eksistentielt fodfæste", Benjamin: "At bo er at sætte spor" & at udvise respekt over for de magiske (hellige) steder midt i den profane samfundsmæssighed (Eliade)
- En arkitektonisk vished om, at relationerne i rummet og opfattelsen af dette ændres, når der bygges (der skabes rum – der indkapsles rum – der skæres nye sociale linieføringer i rum – der sættes grænser indenfor og udenfor....). At lade rummet få et overskud af arkitektonisk betydning.

* Der kan bestemt lokaliseres nogle skred i rum-opfattelserne fra Antikkens kosmologi over den fixerede kristne hvælvingstænkning til det uendelige rum i kølvandet på den nyere naturvidenskab. Den sociale kosmologi forrykker sig i takt med og af og til i modtakt til/med den naturvidenskabelige kosmologi (se f.eks. Benjamin og Baudrillard...de mentale landkorts forudannelser; erindringsspor; rum-perspektiver og generationer; angst og erobring-megalomani i store og små rum; agorafobi - klaustrofobi; ørkenen som metafor og som subjekt-forsvindende lykke).

3 antikke grundtyper: 1) rummet er fysisk-materielt og der er vakuum mellem og udenom atomerne; 2) rummet skal tænkes geometrisk-matematisk-ideelt (ikke kontingent, Platon), 3) rummet er sammensat af steder – det syntetiske rum (Aristoteles)...måske er de her endnu?!

* De meget tætte vævninger til natur-begrebet; til ressource-betragtninger; til lokalisering (sted, plads, gade, hus, nation, det globale, grænserne i fysisk og mental forstand...). Familie-ligheder, men ikke identitet(er).

* Mange tanketilbud og differente greb: Det sociologiske rumbegrebs dialektik (Lefebvre, Giddens etc.) – eksistens, krops- og sprongontologisk (Heidegger, Merleau-Ponty) - immanensforskydninger (Deleuze) – og/eller transcendentfilosofi (Kant, Husserl) m.fl.

* Ingen vej uden om en opmærksomhed på afkoblingen af tid og rum (Giddens); udlejringsteorier (ekspertsystemer; "den tabte umiddelbarhed"; det mikro-, makro- og meso-fænomenele sfærebyggeri (Sloterdijk, Blumenberg); rummet som skabt og skabende (Lefebvre)

* RUM: en følelsesmæssigt, stærkt investeret kategori. Værdiudfoldelse. Erindring. Erfaring. Passagen. Sengen. Bordet. Heimat 1,2.....Et hus – eller flere huse?

3. Fra Kant (1724-1804) til Husserl (1859-1938)

* **Kant** foretager "den kopernikanske vending" (Kopernikus satte solen i centrum i stedet for jorden) i filosofien

(opmærksomheden vendes fra de erfarede genstande til erfaringen selv (det abstrakte, kødløse subjekt sættes i centrum); i erfaringen syntetiseres sansemateriale og formerne; vi kan kun forstå en verden, vi selv har skabt; vi havde ingen erfaring uden anskuelsesformerne **tid, rum** og årsag-virkning; a priori former (transcendentale former; de er indeholdt i og forudsætninger for enhver erfaring (sammen i øvrigt med de 12 forstandsformer (også kaldet kategorier: enhed, ting, mulighed, nødvendighed etc.)); men kan ikke selv erfares;); vi ved intet om "tingen-i-sig-selv" (bleibt eine Frage, et "x"), Når en metafysiker overskrider erfaringsgrænser og alligevel benytter erfaringsafhængige begreber, går han for langt (men det har mennesket en naturlig trang til), og forsøger f.eks. at bevise, at verden har en begyndelse i tid og rum – men også at den er uendelig.

Kant forstår det erkendende subjekt som "det arkimediske punkt". For Kant er det de apriorisk-ideal givne kategorier og begreber, der bringer orden i vor sansning af verden. At vide noget om verden er ikke identisk med at se den. Der kræves noget mere. Rummet er logisk nødvendigt som formen for den ydre sansning. Men samtidig hævder han også – som Newton – at rummet er en "uendelig given kvantitet". Dermed må det absolutte rum være installeret i den menneskelige bevidsthed som intuition. Tiden kaldes for "die wirkliche Form der inneren Anschauung" (S.31 i *KdV*). Og for „eine Bedingung a priori von aller Erscheinungen überhaupt“ (S.29)¹.

Husserl pointerer, at bevidstheden ikke er udstyret med en for- og/eller bagside; det har et æbletræ for et menneske, der ikke kan se 360 grader rundt på én gang og indfange alt med ét blik. Hermed kan der serveres 4 væsentlige begreber: Aspektseende, relationalitet, interaktion & genstandens perspektiviskhed. Han fremhæver, at erfaringen af egenkroppen implicerer, at alt erfares fra et (selvcentreret) 'hér'- de andre kroppe, biler, træer er altid 'dér-ovre' – men på den anden side bringes de jeg'et nært (gennem intentionaliteten & engagementet & handlingen...).

Begyndelsesløshed: vi er altid allerede i gang: verden er givet for os som kropslivs udforsket & kroppens konkrete udformning har betydning for erkendelsen og rumopfattelsen.

Husserls dikutum: Fænomenologien må tage udgangspunkt i erfaringer, man selv hra gjort sig. Intentionaliteten har en rettedhed – den skærper vor opmærksomhed – iagttagelsen fyldes emd mening. Erfaringen drejer sig om det direkte givne – ikke blot om det tænkte (fx det teoretiske) eller erindrede. Slalgordsagtigt: VI KAN, FØR VI VED.

Det menneskelige (kinæstetisk inkarnerede subjekt) er både lokaliseret i rummet og det, der konstituerer det. Empirisk er menneskekroppen til stede i rummet & transcendentalfilosofisk er verden konstitueret af det menneskelige subjekt, af vores væren-krop-i-verden. Husserl taler om „die wunderbare Soderstellung des Ich“, der på én gang står på afstand af tingene, og som samtidig konstituerer disse som en del af en omverden (violinens tone – den berørte genstand...). Jeg'et erfarer aldrig sin krop objektivt i et objektivt rum. Subjektet eksisterer altid kropsligt, før det giver sig til at tænke over noget; det er et enhedsligt aktivitets- og affektivitetsfelt inkl. et stort bevægelses og handlingspotentiale: jeg gør og jeg kann – før jeg véd & før jeg kan objektivere genstande. Kroppen er ikke primært noget, der er givet for mig i et perspektiv; *den er det – jeg er.*

„Verden er givet for os som kropsligt udforsket, og kroppen er afsløret for os i sin udforskning af verden.“ (Husserl, citeret af Dan Zahavi, s.155)

„Ein wahrgenommenes Ding ist aber nie für sich allein da, sonder steht uns vor Augen inmitten einer bestimmtes anschaulichen Dingumgebung; z.B. die Lampe steht auf dem Tisch inmitten von Büchern, Papieren und sonstigen Dingen.“ (Husserl, § 24, S.80)

---

¹ For en diskussion af Kant, se H. **Madsen**: "Der må være en Kant" i det udmærkede specialnummer af *Tidsskriftet Antropologi*, nr. 30: "RUM", Kbh. 1994). Problemet med Kant er, at han ikke ser, at *rummet må ses som proces og i proces* (se også **Chang & Theft** (eds.): *Thinking Space*, London 2000. p.3). En medrivende, men også meget tidsbunden skildring af filosofiens historie kan læses hos B. **Russell**: *A History of Western Philosophy*, New York 1945 (genoptrykt utallige; bl.a. på dansk i 200x.; kun 159 kr. for 771 s.). Heri kan der f.eks. på p.712f findes en fremstilling og en diskussion af Kants rumbegreb. Russell betvivler Kants metafysiske rum-begreb og siger bl.a.: "Kant holds that the mind orders the raw material of sensation, but never thinks it necessary to say why it orders it as it does and not otherwise." (p.715).

Edmund Husserl: *Ding und Raum* (1907), Hamburg 1991, læs heri spc. S.V-X + S.3-7 + Paragraph 20-25, S.65-84

Dan Zahavi: *Husserls fænomenologi*, Kbh. 2001, læs heri spc. s.5-14 + s.145-160 + 224-227

4. Heidegger (1889-1976)

Heidegger sætter "Dasein" (i sit angreb på andre filosofiske forestillinger om bevidsthed/subjekt/jeg/substans), der altid-allerede er i verden i centrum af sin eksistentialontologiske filosofi, der ikke vil tænke i eller kende til et verdensløst, transcendentalt subjekt a priori & spørger om det værende *væren*. Og væren er ikke (som for metafysikeren en ting, fyldt med overstået fortid eller noget, der er rettet mod fremtiden: at være er at være til i udkast; tilværens **tidslighed** er fyldt med levende fortid og i færd med at skabe/få skænket ny forståelse. Tidsligheden er ikke det samme som en vulgær tidspil eller kronologisk tidslogik. Og **rummet** er et Dasein er indfældet i, men samtidig i færd med at åbne.

"Når vi siger menneske og rum, lyder det som om mennesket stod på den ene side, og rummet på den anden. Men rummet er ikke noget der står over for mennesket. Det er hverken en ydre genstand eller en indre oplevelse. Der findes ikke først mennesker, og så derudover rum;..."

Martin **Heidegger**: "Tænke bygge bo", s.48

„Der Raum ist weder im Subjekt, noch ist die Welt im Raum. Der Raum ist vielmehr ‚in‘ der Welt, sofern das für das Dasein konstitutive In-der-Welt-sein Raum erschlossen hat/.../das Dasein ist in einem ursprünglichen Sinn räumlich.“

Martin **Heidegger**: "Sein und Zeit". Paragraf 24, S.111

Indfældethed og kastethed. Altid-allerede i rum, der åbnes af en kastet, kastende, involveret, projekterende Dasein. Den geometriske rumopfattelse er sekundær af afled(e)t (paragraf 12 i S&Z).

I "Skaberisk landskab: Hvorfor bliver vi i provinsen?" (i S.G. **Olesen** (red.): *At læse Heidegger*", Århus 1990) lader Heidegger rummet blive åbnet ved hjælp af naturens kraft, menneskets livtag med naturen - udfoldende dets stoute gøremål. Landskabet betragtes ikke, siger ham. Det leves & erfares. Der er tale om et normativt stykke Heimat-litteratur, de vender byen, abstraktionen og æstetiseringen ryggen. Hvordan vil du karakterisere hans opfattelse af provinsens rum?

I "Tænke bygge bo" (se ned, Kbh. 2000) pointeres det, at det at bygge allerede i sig selv er at bo, og at det at bo, er at dvæle i sin dødelige gestalt mellem jord og himmel. På denne måde indskrives al arkitektur og alle byers "logik" i det ontologiske forhold, at menneske dvæler og bor. Når man bor, så opholder man sig ved tingene.

Andre formuleringer af Heidegger kan lyde: "Digtningen er den oprindelige laden-bo" (s.72) & "Digtning er måling".(ikke af Gud og ikke af neutrale geometriske forhold) – men af vor dødelige væren mellem himmel og jord." (se M. Heidegger: *Sproget og ordet*, Kbh. 2000)

Heidegger – leads our attention and awareness back to language – try to listen to the words we are using: When we say space – it is like man is standing on one side, and the space on the other. But space is not something standing in front of man. It is neither a thing in the world, nor an inner experience. Man is not the first to exist and then comes space...." – they are interrelated – interwoven – entwined. We open space through our active, inhabiting lives – in doing something..."das Dasein ist räumlich"....(S & Z, S.111) & at the next page 112: "Dasein ist in einem ursprünglichen Sinn räumlich." Being is originally spatial existence).

"Im Dasein liegt eine wesenhafte Tendenz auf Nähe" (S & Z, s.105) (in our being in the world the tendency is that things come close...) Immediately he cries out loud and in pain: to much speed – the vulgar clock - the radio makes the world and everyday life distant "Entfernung der 'Welt' auf dem Wege einer Erweiterung und Zerstörung

der alltäglichen Umwelt." This type of normative phenomenology is characterized by its time-bound rural, anti-urban & anti-modern codes and self-convictions.

Heidegger's philosophy contains an Ontotopology, not just an Ontochronology. To say *I am* means to be familiar with – related as word (Ethymology stands close to H.'s heart) to inhabit, to dwell, to rest...at least in German language (S & Z, S.53-54). "Dasein" is "In-Sein". Heidegger's philosophy contains and concerns the existential place (Heideggers Lehre vom existentiellen Ort). „Dasein ist Ortgebunden“ – Being is place bound existence (e.g. the ineradicable vocabulary: Heimat, Heim/Home, Himmel/Heaven) . "Dasein als In-der-Welt-Sein ist, wie er ist" (Critique of the thinking thing – *res cogito*, Descartes – a world-less, immaterial Archimedean "thing" – in an endless space with a lack of qualities). The Space is not primarily in the consciousness of the individual subjectivity – a property of the I. Embeddedness and thrownness – already –always in space, being opened by a thrown, throwing, involved, projecting being ("Dasein"). The geometrical concept of space is secondary and (paragraph 12 in S&Z).

"Dasein" has "Raumbewandtnis" (is familiar with space) and contributes to "Raum-geben". "Dasein" is "vertraut", - knows about space through the engaged bodily practice in the world, which the Danish philosopher Dan Zahavi has shown is not that explicitly scrutinized. Heidegger only did write 6 lines about the body in S & Z (p.83 in Zahavi in Stjernfelt/Michelsen: "Rum og fænomenologi", Cph. 2000). Heidegger lets Dasein be the key to the body – Dasein remains a spiritual category....he is not interested in the sexual material-fleshy-existence (Dasein is a neutral category – "Geschlechtslosigkeit" = "Sexlessness"), but only in the abstract existential-spatial-directedness. He remains a classical dualist, due to DZ (p.84). DZ claims fairly reasonably that "temporalization and spatialization" have to be thought in their incarnated unity (note 8, p.86).

* Alle samfund & alle mennesker (sociale selv'er) synes at have et *mellemværende* med rum som udstrækning & med værdiladede rum & fordi alle samfund er rumlige (de er i rum & rummet fremstiller dem). Menneskelige handlinger omformer rum: dyrkning, landbrug, byer, kanaler, forurening, trafik...you name it (se f.eks. Henri **Lefebvre** (1901-91): "The Production of Space" (skrevet på fransk i 1974)).

På den anden side foregår alt dette måske før-bevidst, som kropsfænomenologen Maurice Merleau-Ponty (1908-1961) og de kognitive semantikere George Lakoff og Mark Johnson fremhæver:

"'Kødet', *la chair*, omfatter den anden: 'kødet's' kendskab til tingene isolerer mig ikke...men binder mig heller ikke til bestemte andre eller til bestemte ting....Kødet er præ-refleksivt kreativt; vi kan så at sige ikke gøre for, at det er det.....Verden går direkte i kødet på os..."

Fragmenter af Per Aage **Brandts** "Indledning" til Maurice **Merleau-Ponty**: "Om sprogets fænomenologi. Udvalgte tekster", Kbh.1999 (opr. udg. i Paris, 1945-1969 & visse af dem på dansk i "Tegn", Kbh. 1969. Se også kroppen, der både er min og ikke min (jf. Paul **Ricoeur**: "Oneself as Another" (Chicago 1992) på én gang uerstattelig/min og social.

* Erfaringen af den levede verden går forud for ethvert forsøg på at lave videnskab om denne, siger Merleau-Ponty (s.18) & den kongeniale Ole Fogh **Kirkeby** siger kort og lakonisk: "Jeg kan, før jeg ved" (se også "Introduktion" til "Kroppens fænomenologi", Kbh. 1994 (opr. fra 1945) & Merleau's herlige meditationer i "Kroppen er ikke i rummet, den beboder rummet" (s.93f): "...jeg er ikke i rummet og tiden; jeg er til i rummet og tiden, min krop hæfter sig til dem og favner dem." (s.94). Når kroppen er vor generelle måde at have en verden på (s.102), så må filosofen & sociologien lade sig sin tænkning og sine begrebslige distinktioner farve af dén virkelighed, der er eksistensens virkeligheden: *krop-i-rum*. På amerikansk vil det sikkert hedde: 'embodying sociology'. Og der eksisterer intet kyklop-teori-øje, der kan se verden uden at være i den. Begrebet 'verdensbillede' kan i den forstand være misvisende, da vi ikke fuldt ud kan se os selv se & da vores indsigtsgivende indfældethed derfor må betales med blindhed. Uden denne livsform & denne dødelige, kønnede, skrøbelige krop...ville alt se anderledes ud. Den engagerede og forviklede menneskelige tilværen. Altid-allerede en indfældet og involveret eksistens.

* "...das Dasein, ist in einem ursprünglichen Sinn räumlich" (M.**Heidegger**, paragraf 24 i "Sein und Zeit", 1927) - Dasein har "Raumbewandtnis" og deltager i en "Raum-geben". Dasein er "vertraut", fortrolig med rum via sin brugende og kropsligs-aktive omgang med den verden, vi er indfældet i. Principielt-ontologisk kender jeg vejen (det

konkrete rum) "i mit gaaende Engagement" (som Heideggers danske elev K.E. **Løgstrup** formulerede det i en avisartikel i Dagens Nyheter i 1937). Heidegger pointerer: "*Der Raum ist weder im Subjekt, noch ist die Welt im Raum*. Der Raum ist vielmehr 'in' der Welt, sofern das für das Dasein konstitutive In-der-Welt-sein Raum erschlossen hat". Rummet er ikke (primært) i subjektets bevidsthed, men i Daseins måde at være til på. Dasein er "ortgebunden" (jvnf, den uudrydelige & på sin vis uoversættelige tyske term: "Heimat").

* I paragraf 23 skriver Heidegger, der jo ikke just er den store sociolog noget uhyre interessant: "*Im Dasein liegt eine wesenhafte Tendenz auf Nähe*" - og i samme åndedrag beskrives samtidens tempostigning og radioen som noget der bidrager til en "Entfernung der 'Welt' auf dem Wege einer Erweiterung und Zerstörung der alltäglichen Umwelt." Denne normative fænomenologi er præget af sine ruralt-anti-urbane & anti-moderne koder og selv-overbevisninger.

* Under alle omstændigheder synes vi at søge rummets fylde & kan ikke nøjes med at opfatte livets rum (de konkrete steder) som tomme og kvalitetsløse. Vi holder af rum fulde af liv. Når en række visionære geografer skriver: "Social and cultural theory has recently taken a spatial turn..." ("Thinking Space", Mike **Grang** & Nigel **Theft** (ed.), London/New York, 2000), må man give dem ret. Bl.a. påpeges det, at begreber og metaforer fra geografien tages i anvendelse "to think about the currently complex and differentiated world." Tænk blot på begreber som grænse, liminalitet, periferi, territorialitet, netværk, topos, topografi, landskab, kort og mellemrum (og mere avanceret på andre vidensområder spatielle greb: fold, rhizom, fraktal, vridning, attraktor, sort hul, transit, virtuel). En anden måde at sige det på er, at 'Space is a hot topic'. Også i litteraturvidenskaben (jf. Frederik **Tygstrups** talrige foredrag på afd. 6 gennem årene).

Der kan stilles mindst to filosofiske spørgsmål til denne tænkning: Skal rum-begrebet tænkes ontologisk og kobles til figuren Dasein? Eller skal rummets sted & rummet som fænomen begribes, tænkes, sanses, bos og bygges helt andörlunda?

&... et tredje og et fjerde: Er al den heideggerske tale om at skåne & at finde sin plads mellem jord, himmel, død og uddelighed en sød, men outdated metafysik? Eller rettere: mere aktuel end nogensinde?

Grundtekster:

Martin Heidegger: *Sein und Zeit* (1927), (primært) § 19-26

: „Tænke Bygge Bo“ (1951), i Martin Heidegger: *Sproget og ordet*, Kbh. 2000,
: "Hvorfor bliver vi i provinsen?", i Søren Gosvig Olesen (red.): *At læse Heidegger*, Århus 1991

* Extra for hengivne læseheste: "Sein und Zeit", s.101-113 samt paragraf 12 og 70. Endvidere kan kapitel 11 i E.S.**Casey's** "The Fate of Place", Berkeley 1998 – som tidligere nævnt - varmt anbefales; men også resten af "Sproget og ordet" samt Søren **Gosvig Olesen** (red.): "At læse Heidegger", Århus 1991. Kig også nærmere på Politikens filosofi leksikon (Kbh.1982 - opslagene om Heidegger, ontologi, forhåndenhed/vedhåndenhed etc) & den lange fine introduktion til Heidegger i samme serie af P. **Lübcke**: *Vor tids filosofi. Engagement og forståelse*, Kbh 1982. Kapitlet hedder: "Filosofi som radikal spørger". Du vil også finde flere referencer nedenfor.

5. Peter Sloterdijks (f. 1947) sfærologi

"Filosoffen er den, der som totalitetens atlet frivilligt lader sig belæse med verdens vægt. Filosofiens væsen er kærligheden til at bære tunge byrder uden smerte ("Philoponie").

"Mennesket er ikke et midtpunktsvæsen. Det er ikke centrum i universet, men et ledsagefænomen."

Menneskelivet – "eine Lebenslange zweite Geburt."

1) Smag på ordene: *Blasen, Globen, Schäume* (bobler, glober, skum). (skum – i flertal – som kubisk arkitektur – tanke- og kommunikationssystemer – ølskum i en velskænket Hefe-øl. Mikro- – meso- (midt, mellem) & makrosfærologi. "Frauenkörper sind Wohnungen".

Jubelagtige festskrifter til eksistensen; sproget der fejrer sig selv; menneskets vuggegaver må gøre det ekstatiske. Ingen jammer – jeg vil give folk suveræniteten. Entusiasmen må ind i filosofien. Men også besindelsen: subjektet krænkes (som hos Schopenhauer) - filosofisk, kosmisk, sociologisk, kulturhistorisk - på utallige måder (måske for at efterfølgende at blive forsøgt reddet.....).

Et af Sloterdijks grundspørgsmål lyder: *Hvordan får vi tag over hovedet i det uendelige rum*, der allerede i 1600-tallet fyldte den franske filosof Pascal med skræk og rædsel? Mennesket har altid brug for en 'rumligt immunsystem' – for nogle beskyttende og betydningsgivende hinder.

Værker:

Peter Sloterdijk: *Sphären I. Blasen*, Frankfurt a/M. 1998

: *Sphären II. Globen*, Frankfurt a/M. 1999

: *Sphären III. Schäume*, Frankfurt a/M. 2004

: „Zu Hause in der Welt“, i *Spiegel Spezial: „Sehnsucht nach Heimat“*,
Nr.6, Juni 1999

At være et klaviatur for tidsånden & gøre sig til gennemgangsled for alt, der er værd at tænke og forstå. At tænke det farlige At selvbesmitte sig med alt (selv-forsøg). De farlige bøger, de farlige tanker (*Kritik* 143, s.39 & *Selbstversuch*, 1999, s.119-121): risici; eksperiment; afprøver giftige substanser - langt fra det harmløse og ufarlige; nødvendigt at lade sig inficere med det stof, man arbejder med. Forfatteren som laboratorium ("Experimentalraum") og medium for det, der er værd at tænke. *Zur Welt kommen -> Zur Sprache kommen* (1988, S.153).

Skum-foam-system-elasticitet...se til siden. Skrevet med et gigantisk sprogligt overskud af knopskydninger; deliriske neologismer (allerede i 1993: velfærdsstaten = Sozial-Uterus; dristige betydningsstyrte (religionen som sideprodukt af murbyggeri, I B.II)

Ca. 2700 sider inkl. ekskurer over moderkagens historie, produktionen af sceptre, glober og avantgardearkitektur, gudsbegreber (og/eller før alt), kunstneriske og mytiske skumfødsler og meget andet godt...).

2) Frydefulde meditationer over vor boblende, skummende og rum-fortolkende eksistens.

Livet er én lang anden fødsel. Vi skal ikke reddes eller kompleksitetsreduceres. Et "imperativ": Handl således at mulighederne til stadighed forøges (Nietzsche).

Antropologisk-organisk tænkning – tilbud. Positiveret filosofisk, æstetisk og retorisk hyperbevidst & tværvideenskabeligt garneret antropologi. En evolutionshistorie: Interfacialen Gesichtendynamik – (også en) frontvendt seksualitet. Fordelen ved at miste pelsen & afgive rovdyrtænderne. Vi fødes for tidligt alt for tidligt (9 ikke 21 mdr.) – store hjerner (passer til kroppe på 500 kg): Til yngelpleje. Vor manglende dyriskhed er vor evolutionære fordel. Instinktsvagheden vendes til positivitet.

"Wo sind wir, wenn wir in der Welt sind?" (I, s.28) – Sfæren – immunsystemet – Innenwelten – den delte rundhed – mennesketilblivelse....skabt af eksstatiske væsener...Citér fra *Asterisk* nr.22 fra febr. 2002.

3) Fra de mindste til de største rum – fra livmoderen til kosmos, fra huset til telekommunikationen, fra moderkagen til gaskrigen. Nobjektet – start aldrig med hiin enkelte (ikke centrum: epicentrisk eksistens i B.II)) – men altid med parret (mor/barn – nobjektposition, foster/moderkage, soldaten/gasskyen (et radikalt angreb på det militante moderne – superkemikeren Fritz Haber, Kaiser Wilhelm d.II's yndling, Nobelpristager... og gaskrigen i 1.WW., 22.4.1915 – forfærdende med zyklon-a-b), middelalderbonden/troens ord, borgeren/nationens hysteriske sange (psykoakustisk stress-fællesskab). "Man er en del af massen uden rigtigt at se de andre.

Masseindividualismen er organiseret forladthed. Enhver er lige meget værd i sin værdiløshed". "Gleichwesenlosigkeit". (som det hedder i masse-bogen). Et monstrøst, egensindigt mesterværk – en artens idéhistorie på de på én gang de største spekulative og hyperkonkrete akser

"Sein und Raum" (Heidegger: S/Z 1927). Menneske er selv en effekt af rummet (ARCH, 16) – at være menneske er at forefindes i og at skabe rum; vi trækker altid beskyttende hinder hen over eksistensen; vi søger immunisering (selvbeskyttelse) og har regler for det samfundsmæssige åndedrag, akustikken, lugten, udvekslingerne...

Hvorfor griber De til rummet som en central kategori, spørger Arch**plus**: „Weil der Mensch selber ein Effekt des Raums ist, den er zu erzeugen imstande war“, svarer Sloterdijk (S.16). Citerer ofte Merleau-Ponty: „Den menneskelige krop er ikke i rummet; den bebod det“ („Le corps n'est pas dans l'espace, il l'habite“ – den sætning skal holdes åben).

"Frauenkörper sind Wohnungen!" (Arch**plus**, S.18). Kvinden som den første bolig. Tempereret vand. Das ewige Schweigen der unendlichen Räume versetzt mich in Schrecken“ – Pascal (Slot., B.I, S.23). "...since Copernicus man has been running from the center into X" (Nietzsche) – "ein Tor zu tausend Wüsten, leer und kalt" . Neuzeit – Schalenlosigkeit – kosmischen Frost in Aufklärungs-Humanismus; ins exil geschicht. "Ist es nicht kälter geworden? - in unendliches Nichts"? (Lys & transparens er ikke nok).

* Arch**plus** 169/170: „Architekturen des Schaums von Peter Sloterdijk“, Mai 2004, Aachen

"Welt als Sphäre, Ich als Zirkel, Gott als Centrum - das ist die dreifache Blockade des Ereignis-Denkens" (M. Foucault i Sloterdijk: „Sphären II“, S.134). Ingen vej tilbage: "Verlust der kosmologischen Mitte"....."progressiver Dezentrierungen" (Slot, B.1, S.20). Der Mensch = Idioten des Kosmos...(S.23).

Hvor Kant definerer rummet som mulighed for menneskets sammenkomst (Beisammensein) – forstår Sloterdijk lige modsat, at "Das Beisammensein ist die Ermöglichung des Raums" (III, S.307).

Sloterdijk skriver, at samfund kun kan forstås –og måske også kun er mulige - som urolige associationer/koblinger af "Räumevielheiten und Prozess-Vielheiten" – hvis celler hverken helt er forenede (til en ubrydelig helhed) eller adskilte (atomare entiteter) (III, S.57). Rige samfund fejrer deres besværligheder; kultur er problemrigdom. Mangfoldighed: poly-.....

Filosofi som indendørsarkitekt og klimaforsker. "Eingebettetsein" (indlejretthed; indfældethed). Ingen bekymret fænomenologi. Mellem moderskødet (hulen) og verdensaltet (det uendelige rum). 300 sider arkitekturteori in between. Skolen er et beskyttende drivhus & læreren en gartner (en budbringer af socialt stress & en transformator af det lille uudviklede menneske).

Mulig kobling til en materiel fænomenologi (som Latour & ANT). Vigtigt at komme ud over den rene S-S-relation.

4) Forkælelsens natur: det stærke ufærdige, plurale menneske med muligheder

Luksusvæsen – ikke mangelontologi. "Getragensein" ikke blot "Geworfenheit". Problemet er ikke afmagt. Tæt læsning af "Die Mängelwesenfiktion", B. III, S.699. Ikke misere og pessimisme – men forkælethed ("Verwöhnungsdynamik"). Ingen nødlidende konservatisme. Ud over "homo pauper" med Nietzsche og Heidegger (S. 702). Ikke blot kultiveret anti-biologi (S.703). Luksus – ikke compensation – NB S.706. Åbenhed og 'formegethed' (S.708)! Frisættelse (S.710).

Ingen heroisk ener bagved; ingen smerte ved det sociale; henvistheden til de andre. Ikke en tragisk filosofi: umiddelbart modsat Lars-Henrik Schmidts tænkning.

5) Langsomhedens kritik af forhastetheden (den indiske, buddhistiske impuls). Afstand til planetar "Mobilmachung" – men også dynamisk: Hvor man beklager tab af former, kommer i stedet gevinst ved bevægelighed: Kuglen er faldet sammen – men pyt: skummet lever....Ingen beskyttende hvælvings-

kosmologier. Vi skal ikke reddes af én fortælling eller en beskyttende skal med fixstjerner. Guds plads er tom & det er godt. Pascal jamrede i 1600-tallet over ikke at kunne føle sig hjemme i det store, kolde rum af intethed efter det moderne, mekaniske verdensbilledes gennembrud. De mange topologier: den ni-dimensionale antroposfære forfølges (se B.III, S.362-363). Forskydning fra tid til rum: Rum-flerhederne vinder over tids-dynamiske procedurer – Hegels dynamiserende dialektisk tænkning taber til det panoramiske. Tiden falder ofte af sine hængsler i det tableau-rige værk. Romantisk-ironisk epilog med mange stemmer – en undvigemanøvrer – eller som Nietzsche: at give os 1000 øjne at se med og ej blot to.

6) *Sphären III. Schäume. Plurale Sphärologie*, Frankfurt am Main 2004

Værket afdækker de sociale rumdannelser under overskrifter som skummets arkitektur, antropogene øer, det mobiliserede rum selv, Foam City og komfortdrivhuse. Sidstnævnte sætter fokus på homogeniseringen af tid og rum, på tvangen til synkronicitet og på globaliseringen som en verdensomspændende hypnose.

"Ein vernünftiges Ich ist ohne akustische Isolation nicht zu haben."

"Was ist eine feste Überzeugung anderes als eine fest antrainierte laute innere Stimme." (opøvet)

Sphären III. Schäume, S.384

Arkitektur som skum & immunsystem:

Arkitektur er In-Theorie

"Wo man Verluste an Form beklagte, stellen Gewinne an Beweglichkeit sich ein" (Frankfurt a/M, 2004, S.26).

Arkitektur er immunitetskultur. "Wohnungen als Immunsysteme" (Sphären III, S.534f). Huset som kosmos – kosmos som hus. Huset som udvidelse af kroppen. Byen som skum. Skummende arkitektur. Foam City (S.604f). Cellulære enheder. Arkitektur: Opholdet gøres eksplicit i et menneskeskabt processuelt interiør (s.501, 504). Eksplicitwerden = Modernität (S.69f). Altid mindst én åben/permeabel side. "Häuser sind Warteräume an Haltestellen" (S.507).

Antroposfæren som et 9-dimensionalt rum: Chirotop, Phonotop, Uterotop, Thermotop, Erotop, Ergotop, Alethotop, Thanatop & Nomotop (S.362-363). Antropogene øer – polysfærologisk skum (S.37), Rummenes republik (S.25). Den gudelige mono-sfære faldt sammen (S.22). Livet udfolder sig multiperspektivisk og heterarkisk (s.23).

Gigantiske skalaspring – fra livmoderen til verdensaltet, fra indfældethed til isoleret forbundethed, fra jeg-til vi-immunitet; fra bo-uterus til social-uterus..

Tilbud til videre tænkning & forfølgelse af flugtlinier.

- at udvikle en fornyet analytik (lyd, lys, berøring, taktil kvalitet, ... Sloterdijks assistance og de 9 greb (*topoi*) til undersøgelse og fortolkning af vor *Antroposphäre*: Chirotop (hvad er – og hvad er ikke forhånden . hvad kan der manipuleres med?) , Phonotop/Logotop (hvor meget skal de andre høre(s)?), Uterotop/Hysterotop ("Ausweitung der Bemutterungszone"), Thermotop (komforterfaringer), Erototop (organisering af det erotiske liv), Ergotop/Phallotop (arbejde, *sensus communis*, arbejdsdeling), Alethotop/Mnemotop (hvordan sikre et erfaringskontinuum), Thanatop/Theotop/Ikonotop (omgang med anerne og de døde, med guderne og afguderne) og Nomotop (socialarkitekturens udfoldelse og navngivning – se 2004, s.362-363)

At tage de andres vejr (Atmosfære – jf. Gernot Böhme: *Arkitektur und Atmosphäre...*)

Hr. Fritz Haber var ikke en hr. hvem som helst. Peter Sloterdijk vier hele 20 sider til at fremstille, hvorledes denne chefkemiker og leder af Dahlemer Kaiser-Wilhelm-Instituts für physikalische Chemie und Electrochemie i Berlin opfandt gaskrigen & siden hen også gasmasken. Den fransk-canadiske front fik en ordentlig og dødbringende omgang gas d.22.april 1915 fordelt over 6 km ved 7-tiden om aftenen.

Resultat: Åndedød, opkast, død. Jøden Fritz Haber var Kaiser Wilhelm d. 2's yndling. Han fik Nobelprisen i 1918 til englændernes og franskmændenes store fortrydelse - og måtte i 1933 "i sagens natur" forlade Tyskland som "glühender Patriot und Humanist" (S.105). Siden hen blev denne nye form for krigskunst transformeret til skadedyrsbekæmpelse for derefter at genopstå som Zyklon B-gas om hvilken ingen yderligere beskrivelse vist er nødvendig. Konen begik selvmord.

Forfattere, der skriver om oplysningens dialektik har således næppe levet forgæves - endsige udlevet sig selv. Tænke sig at en fremskreden og teknisk begavet jøde havde held(?) til at sætte denne atmosfæriske statsterrorisme i gang.

Sloterdijk (2004: 467-468) minder os – midt i vor overophedede terrorforskrækkede tid – om, at der i det 20. århundrede blev slået mere end 161 millioner mennesker ihjel, primært via statsterroristiske tilintetgørelsespolitikker rettet mod de respektive landes egne befolkninger.

Im Weltinnenraum des Kapitals. Für eine Theorie der Globalisierung, Main 2005

Frankfurt am

Udpluk af: **Den ligegyldige globalisering** – en SNL-kronik, *Information*, d. 5. sept. 2005

Globalisering byder på et tvungent naboskab med utallige, tilfældigt eksisterende mennesker. Ko-eksistenstrykket kan give næring til usikkerhed og had – men også til grandiose visioner om en verdensborgerlig fornuft og en evig fred på jord. Men midt imellem svingningerne mellem fremmedhad og kosmopolitik minder Sloterdijk os om, at kapitalens indre verdensrum ikke har plads til alle mennesker. Dens aktivitetsrum dækker kun ca. en tiendedel af klodens geografiske fastland, og kun knap en tredjedel af menneskeheden er med på vognen.

Oplagte muligheder for at foretage konkrete empiriske studier af globaliseringsfænomener som eksempelvis det indskrumpede rum, byplanlægning i moderne metropoler, nationalismen som et selvophidsende stressfællesskab, de anmassende billeder (film, reklamer, branding), Mobilmachung – opspeedning og tilgængelighedsideologi og social in- og eksklusion.

Den jordiske globalisering betyder, at ethvert konkret sted og ethvert menneske på jordoverfladen bliver en potentiel adresse for kapitalen. Kosmoskuglen væves sammen af et tæt net af varer, penge, informationer, drømme, flytbare kroppe og allehånde materialer i bevægelse. Alle punkter i rummet bliver anskuet under tekniske og økonomiske synsvinkler, og der spørges fra alle sider. Kan de(t) nås, og kan de(t) give os noget, hvis vi involverer os?

De velvillige og energiske humane agenter for handels-, industri- finans-, symbol- og tegnkapitalen arbejder utrætteligt for globaliseringens udbredelse. Globalisering er dog ikke blot et nyt fænomen født på tærsklen til det 21. århundrede. Viden om jordoverfladen har altid dannet grundlag for magtudfoldelse, og den tidligere globalisering involverede opdagelsesrejsende og søfarende sjæle, flåde- og handelsfolk, missionærer og ikke mindst begavede korttegnere (kosmografer). Igennem flere hundrede år, hvor de fleste i øvrigt forblev landkrabber, drog projektmagerne, eventyrerne, de utilpassede, slavehandlerne, sjælefiskerne og de imperialistiske banditterne ud i den store våde verden.

I dag ser det ud til, at vi alle er blevet fanget ind af en verdensomspændende gruppehypnose. Vi er blevet underlagt et ydre internationalt pres og et indre samfundsmæssigt økonomisk konkurrencebevidst drive, der tvinger os til at være med på meget andet end træskibe og til at sysle med andet end slavehandel og bomuldstransport. Der dannes en kolossal fantasme: den store globale enhedsverden, og intet mindre end selve "udviklingen" ikklædes et enten optimistisk eller halvforskrækket vokabular.

Globaliseringen byder på et tvungent naboskab mellem utallige, tilfældigt eksisterende mennesker. Ko-eksistenstrykket skaber usikkerhed og frustration, men i udvalgte høje stunder kan det også give ny næring til gamle drømme om en verdensborgerlig fornuft og en evig fred på jord. Hele spændvidden af orienteringsmuligheder mellem fremmedhad og kosmopolitik står frem i lys lue. Netværkstvungen kan indgyde det globaliserede menneske en sær blanding af afmagt og almagt. Et diffust adresseløst ubehag mikses med megalomane kosmiske visioner for intet mindre end hele menneskeheden hinsides natio- og regionalismens begrænsede mentale og materielle agre.

Homogenisering af rum og tid

Globalisering er abstrakt universalisme, distanceovervindelse og synkronicitet. Afstandene søges neutraliseret. Der speedes op. Flyrejserne bliver billigere, varerne stadig mere eksotiske og Internettet ekspanderer dagligt. Der *googles* og mobiltelefoneres overalt. Globalisering er at være på 24 timer i døgnet. Globalisering er tilgængelighed og *Mobilmachung*. Rummet presses sammen, og vi kommer til at leve i en samtidighedskultur. Alt fortidigt synes at blive instrumentaliseret på nutidens alter. Vi nutidsretter det, vi kan bruge, og smider resten væk i behørig, disinteresseret glemsel. Viden afsubstantialiseres, og historien iscenesættes efter behov. *Event management* er tidens løsen. H.C. Andersen danser ud i natten med Tina Turner, mens verden henslængt ser til. Verdensomspændende uundslipplighed tilsat PR og mærkevarer en masse.

Globalisering er den reelt universaliserede ligegyldighed, og selvom der er mange modvirkende faktorer til rummets, tidens og værdiernes fuldstændige homogenisering, gør varer, penge, tegn, mikrober og forurenings- og miljømæssige problemer nu alligevel deres til at svejse os sammen på den lille globus i det uendelige univers.

Nogle få perspektiver på & nedslag i dagens lille tekstuddrag: *Skum. Humanskum* (en oversat bid) fra KA 2007: paradoksalt skuminterirør (s.7); langvarige sociale løgne (s.8-9); definition på samfund (s.10); trafik (s.11), pluralisme (s.14); rumstabling (s.21); ko-fragilitet & ko-isolation (s.23, 24); fra biologi til metabiologi & kulturteori (s.14, 20); ny-monadologi (s.12) som metode.

6. Leksika-opslag om rum, kaos, kosmos m.m.

Den store danske Encyklopædi, s.310-311 (i b.10 om kaos), s.217-218 (i b.11 om kosmos) & s.359-370 (i b.16 om rum)

Salmonsens Konversations Leksikon, Kbh. 1926, s.489-490 (om rum)

Den lille Salmonsens, s.192 (om rum)

Encyclopaedia Britannica Vol.17, 1974: „Space“ (i uddrag), p.378-381

Historisches Wörterbuch der Philosophie: „Raum“, s.68-131

Ordbog over det danske Sprog: „Rum“, s.1371-1380

Politikens filosofi-leksikon, s.376-377 (om rum) og s.247-248 (om kosmologi)

Etymologi – ordenes historie, s.350 (om rum)

7. Et etymologisk blik

- sprogets historiske klangbund

* **RUM** - etymologisk i familie med ord som rummelig, vid og rigelig; åbent land; vidde. Fra det latinske *rus* (land); bruges i modsætning til *polis* (by). (*Etymologi. Ordenes historie*, Kbh. 1989 (1966), i uddrag)

* **RUM** (som substantiv) - i *Ordbog over det danske Sprog* (ODS), b.17, 1937 - "1..plads, der (gjort) fri og til ens rådighed...2.strækning, bestemt ved sin størrelse ell. udstrækning (isæt i længde, bredde og højde)...verdens, universets udstrækning i disse dimensioner....3. om afdelt, afskilt, afgrænset del, parti af større hele....4.opholdssted, plads at være paa....hvor man har sit tilhold, ligger, sidder...om den for en eller noget bestemte plads; det rette (naturlige, normale, passende) sted.....paa rette sted, hvor noget hører hjemme..." (i uddrag & set fra menneskets perspektiv!)

* **RUM** (som adjektiv) - i **ODS**, b.17, 1937 - "1.hvor der er udstrakt eller rigelig plads; som kan indeholde, rumme meget; omfangsrig, rummelig....2.overf.anv. af bet. ... i al alm. m.h.t. størrelse: som fylder (temmelig) godt; rigelig; tilstrækkelig; betydelig....tilstrækkelig stor til at give bevægelsesfrihed; som ikke er holdt inden for snævre grænser..." (i uddrag)

* Der skelnes traditionelt (i filosofien) mellem et 1) matematisk rum (geometrisk dimensionalitet), et 2) fysisk rum (det, hvori udstrakte værende befinder sig & hvori al bevægelse (vorden) sker & et (3) anskueligt rum (det sanseoplevede rum med dets perspektiver og horisonter. (se også *Politikens filosofi leksikon*, Kbh. 1988 (1983).

8. Selektiv litteraturliste (dertil kommer alle overnævnte værker...)

Lise Bek & Henrik Oxvig (red.): *Rumanalyser*, Århus 1997

E.S. Casey: *The Fate of Place. A Philosophical History*, Berkeley/Los Angeles/London 1997

Cort Ross Dinesen og Kasper Nefer Olsen: "Arkitekturens sted som begivenhed",
i Carsten Thau (m.fl., red.): „Byens bolig. Rum i tiden”, Kbh. 2000

Karsten Friis Johansen: *Den europæiske filosofis historie. Antikken*, Kbh. 1991

George Lakoff & Mark Johnson: *Philosophy in the flesh*, New York 1999 (anm. af SNL i
Information: "Filosofi i kødet, sept. 1999)

Henri Lefebvre: *The Production of Space*, Oxford 1991 (19XX)

Henrik Madsen: "Der må være en Kant", i Tidsskriftet *Antropologi* nr.30, Kbh. 1994

Anders Michelsen & Frederik Stjernfelt (red.): *Rum og Fænomenologi*, Kbh. 2000

Olaf Pedersen & Helge Kragh: *Fra kaos til kosmos. Verdensbilledets i 3000 år*, Kbh. 2000

Carsten Thau: "Beboelse" i kunstkataloget "Beboelse", Viborg 2000

Carsten Thau: "Fremmedhed og fortrolighed" i

Carsten Thau (m.fl., red.): „Byens bolig. Rum i tiden”, Kbh. 2000

Carsten Thau (red.): *Filosofi & Arkitektur*, Kbh. 2005

* * * *

"Jeg har ingen idé om, hvad væren er. Fordi væren er ikke, den sker."

Gianni Vattimo i tidsskriftet *semikolon* nr.2, Århus 2001, s.76 –
se www.semikolon.dk

"A placeless world is as unthinkable as a bodiless self..."

"...to be embodied is to be capable of implacement."

E.S. Casey, op. cit., p. 226 + 233 – første citat omhandlende
Husserl – det andet Merleau-Ponty

9. Anmeldelse af Rüdiger Safranski: *Wieviel Globalisierung verträgt der Mensch?*, Carl Hanser Verlag, München 2003, 120 s., 14,90 €; udkom på dansk året efter med titlen: *Hvor meget globalisering kan mennesket tåle?*, Kbh. 2004

- anmeldelsen er sakset fra magasinet FILOSOFI, efteråret 2003

Lad det være sagt med det samme: denne lille bog er hyperaktuel og tankevækkende, og den vil egne sig fortrinligt til et intenst fagligt samarbejde mellem tysk, samfundsfag og filosofi overalt ud (ud)dannelsesbranchen.

Safranski er kendt som en fremragende formidler af filosofi. Han er tidligere er blevet oversat til dansk (se de tre digre værker om Nietzsche, Heidegger & Det onde) og hævder nu i sit nyeste lille, velskrevne værk, at der er grænser for, hvor megen globalisering mennesket kan tåle og håndtere. Safranski skriver med kritisk og syrlig brod, vendt direkte imod den neoliberale ideologi og dens allehånde, kraftfulde bud på globaliseringen normative lyksaligheder.

Antropologisk bestemmes mennesket fra bogens første side som det væsen, der ikke blot kan forholde sig til sig selv; men som også er henvist til at skabe kultur og civilisation. Det er så at sige vor paradoksale og livgivende natur at være unaturlig. Mennesket forvandler sin første natur til anden natur; mennesket er med Nietzsches ord "das nicht festgestellte Tier". Men selvom vi på sin vis lever i en dynamisk, global biotop, hvor hysteriske "mobilitetsatleter" og "global players" opfordrer os til at glemme alle grænser og lokale tilknytninger og celebrere verdensåbenheden – maner Safranski til besindelse. For det første kan mennesket principielt deltage i global kommunikation og rejse hvorhen det vil – men det kan ikke bo overalt. For det andet er det nødvendigt at lære at være kræsen og at udvikle et kulturelt immunforsvar og et personligt-investeret, heroisk-autonomt filterapparat – hvis man ikke skal se sig selv blive overstrømmet af dårlig kvalitet, støj og dumhed i lange baner (globaliseringen medfører også nivellering og en gennemsættelse af den laveste fællesnævners logik). "Bildung ist als Entfaltung des Individuums ein Selbstzweck...", skriver Safranski. Dannelse er andet og mere end uddannelse og det at skulle servicere globaliseringens strømme af varer og kommunikation. For det tredje må det gamle og farlige begreb "Heimat" omvurderes og opgraderes, ikke mindst fordi der slet ikke er noget globalt handlingsdueligt stor-subjekt, der hedder menneskeheden; men derimod en række ganske konkrete mennesker, der ikke er eller kan være alt på én gang. Jeg bor således – hvis der skulle herske tvivl - ikke i Rusland eller i Peru; jeg er ikke en lesbisk kvinde eller et barn; jeg taler ikke alle sprog; jeg kan ikke ikke-vide en masse om dansk og vestlig historie, kultur og kunst – som jeg har fået fortalt og/eller erfaret.

Med det heideggerske begreb "Lichtung" (lysning) ønsker Safranski at pointere, at den moderne stoute, kvalitetsbevidste stoiker må søge at lære at rydde lysninger i den tegn- og tingsmættede civilisationsjungle. Kampen for og jagten på autenticitet og nærvær kan bl.a. bestå i det utidssvarende, selvbevidste og krævende afkald på at lade sig overstrømme af den forhastede og flygtige informationsflod - og i stedet hylde og udfolde: "die Verlangsamung, den Eigensinn, den Ortsinn, das Abschalten, das Unerreichbar-Sein". Det drejer sig kort sagt om friheden til ikke altid at "være (koblet) på" – hvilket enhver ferierende akademiker i hvert fald vil vide at påskønne og kæmpe for med livgivende mellemrum.

I en markant spidsformulering lyder det: "Das Ganze lässt sich denken, aber nicht leben". Ingen kongevej fører frem til en evig fred af kantske dimensioner - eller til en global fornuftsstat. Spændingerne i verden kan ikke fjernes ved et snuptag; thi menneskene vil altid være dybt involveret i at forme en mangfoldighed af konfliktuelle "Verfeindungen" (d.v.s. forfinede forsøg på at markere forskelle i kampen for anerkendelse). Provokerende skriver han som Heraklit (Nietzsche m.fl.), at "Krigen er altings fader". Safranski lægger således eksplicit og afgørende afstand til platonistiske, kristne og humanistiske forsonings- og redningsstrategier for hele kloden, forfattet på de største og mest idealistiske klinger. Han proklamerer, at ethvert "vi" afgrænser sig; ethvert "vi" kan ikke være helt åbent og gennemtrængeligt for hvad som helst. Safranski er ikke en vitalistisk drømmer eller en ridder af det forskelsløse begærs strømme.

Når Safranski giver afkald på megalomane eksistentielle og ikke mindst politisk-kollektiviserende forsøg på at leve og måske endda mestre totaliteten, så åbnes en scene for en kulturelt-konservativ refleksion, der bl.a. drejer sig om at bevare det bedste og at genfortrylle det tabte og truede. Om denne position så er for snæver, elitær og dystopisk – kort sagt: alt for privat - må der være mange mulige svar på. Safranski hævder f.eks., at "wenig dafür spricht", at et demokrati med tros- og meningsfrihed – som vi kender, hylder og måske ofte idealiserer det på vore breddegrader – "dass es global triumphieren könnte." Er denne dom for defensiv og forfjælet i en tid, hvor totalitære regimer – som f.eks. Iran eller Kina – har store problemer med at kvæle ethvert tilløb til demokratisk kultur? Noget andet – og måske et endnu større spørgsmål, hvormed Safranskis analyse kan beskyldes med anfægtelser og tvivlrådighed - er så, om det overhovedet kan lade sig gøre at sige noget substantielt om, hvorledes et kulturelt immunforsvar kan og må opbygges. Måske vil svaret fra ham blot lyde: det er individuelt!

Steen Nepper Larsen